

ECHO SEPULCHRALIS
ECHO Z GROBÓW

Jan Gotfryd Bork

ECHO SEPULCHRALIS

ECHO Z GROBÓW

TOM I

TEKST ŁACIŃSKI

odczytał z rękopisu łacińskiego i sporządził kopię
ks. Mieczysław Józefczyk

uzupełnił, objaśnił i opracował
Sławomir Kościelak

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2024

Recenzenci

Dr hab. Klemens Jan Bruski, prof. UG

Prof. dr hab. Jerzy Dygdała

Konsultacja wydania źródła (jęz. łac.)

dr Roman Dzięgielewski

Redaktor Wydawnictwa

Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych

Andrzej Taranek

Ilustracja na okładce

Fragment *Echo sepulchralis* J.G. Borka, Archiwum Diecezjalne w Pelplinie,

Varia, 8 (fot. S. Kościelak)

Skład i łamanie

PRACOWNIA

Opracowanie indeksów

Sławomir Kościelak

Publikacja sfinansowana ze środków Prorektora ds. Badań Naukowych Uniwersytetu
Gdańskiego oraz Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-527-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

Spis rzeczy

Przedmowa. O ks. Janie Gotfrydzie Borku – twórcy dzieła <i>Echo sepulchralis</i> , jego tłumaczu ks. Mieczysławie Józefczyku, a także o autorze opracowania prof. Sławomirze Kościelaku	11
Uwagi wstępne do edycji <i>Echa z grobów</i> Jana Gotfryda Borka – źródło do historii Kościoła i kultury Prus Królewskich	24
Jan Gotfryd Bork (Borck) – sylwetka i dzieło	24
Życiorys i charakterystyka księdza Borka w zarysie	28
Spuścizna pisarska Borka	32
Oryginalny tytuł dzieła i czas powstania <i>Echo sepulchralis</i>	35
Układ i zawartość dzieła	40
Sposób narracji, wartość merytoryczna i źródła wiedzy Borka	45
Dzieje rękopisu <i>Echa z grobów</i> po śmierci autora	52
Dzieło Borka jako źródło wiedzy dla badaczy dziejów Kościoła	58
Stan zachowania, problemy edytorskie, układ dzieła w edycji	61
Zasady edycji	67
Źródła i opracowania zacytowane przez Borka	73
Archiwalia i materiały źródłowe wykorzystane przez Borka	73
Dzieła (opracowania) wykorzystane przez Borka	74
Wykaz skrótów łacińskich	83

ECHO SEPULCHRALIS [...]

[Pars prima]	87
[§ XI. Gedanum]	87
[1] Sectio 2da. Ecclesia P[atrum] Carmelitarum Strictioris Observantiae Gedani	87
[33] Sectio 3tia. Ecclesia PP. Ordinis S[acrosancti] Salvatoris vulgo S. Birgittae	98
[53] Sectio 4ta. Capella Regia dicta in urbe Gedanensi ad collegium cum ecclesia PP. Soc[ietatis] Jesu Schotlandiae	105
[113] Sectio V. Monasterium religiosorum Fratrum de Misericordia dictorum Ordinis S. Joannis a Deo	126
[140] Sectio VI. Monasterium et ecclesia Patrum Ordinis S. Francisci Strictioris Observantia, vulgo Reformatorum in Stolcemberg	135

[153] § XII. Gnesna cum sua metropolitana aliisq[ue] ibidem ecclesiis et epitaphis in illis existentibus	138
[197] § XIII. Gorenczynum cum sua ecclesia	154
[253] § XIV. Grabowo PP. Cartusianorum cum sua ecclesia	172
[273] § XV. Gemlice cum sua ecclesia	178
§ XVI. Garc cum sua ecclesia	180
[282] § XVII. Graudentum cum sua ecclesia praepositoriali	180
[302] § XVIII. Hammersteinum	186
[304] § XIX. Henrichswaldia	187
[309] § XX. Appendix	188
Friedlandia cum sua ecclesia	188
[317] § Chmelno et ecclesia Chmelnensis	191
[328] § Christburgum et ecclesia Christburgensis vulgo Kiszporg	194
[343] § Brusy et ecclesia Brussensis cum filiali Lesnensi	200
[353] § Dirschavia et ecclesiae Dirschavienses	204
[383] § S. Adalbertus ad Gedanum	216
[397] § Bobowo et ecclesia Boboviensis	222
[399] § Belgard in Pomerania, parochia Leoburgensi et ecclesia Belgarden[si]	222
[403] § Bysław et ecclesia Bysłaviensis	223
Filia hujus ecclesiae Cekcyn	224
 Pars secunda	 227
[1] Praefatio ad lectorem altera	227
[3] § XXI. Kielno et parochialis ecclesia Kielnensis	227
[27] § XXII. Kiszewia et ecclesia Kiszewiensis	236
[33] § XXIII. Komorsk et Komorscensis ecclesia	238
[41] § XXIV. Lalkowy et ecclesia Lalkoviensis	240
[43] § XXV. Libnowy cum sua ecclesia	241
[47] § XXVI. Libyszewo et ecclesia Libyszeviensis sive Lubesoviensis	241
[53] § XXVII. Langnovia et Langnoviensis ecclesia	243
[58] § XXVIII. Lipusz et ecclesia Lipussensis	245
[62] § XXIX. Lichnowy et ecclesia Lichnoviensis	246
[64] § XXIX. [sic!] Leoburgum et ecclesia Leoburgensis	246
[86] § XXX. Łowicium et collegiata Łowiciensis in archidioecesi Gnesnensis	254
[102] § XXXI. Luzinum et Luzinensis ecclesia	259
[117] § XXXII. Lezno et Lezienko	264

[132] § XXXIII. Lubiewo et ecclesia Lubieviensis	268
[137] § Łąkie et ecclesia Łęcensis	270
[138] § XXXIV. Mariaeburgum et Mariaeburgenses ecclesiae	270
[206] § XXXV. Materna et ecclesia Maternensis	297
[211] § XXXVI. Meva et ecclesia Mevensis	299
[236] § XXXVII. Miłobądz et ecclesia Miłobądzensis	308
[242] § XXXVIII. Mirachow et decanatus Mirachoviensis	310
[252] § XXXIX. Neoburgum, sive Novum, et ecclesiae, decanatus ac capitaneatus Novensis	314
[279] § Neotychum et ecclesia Neotychensis	326
[282] § Neukirch sive Nowa Cerkiew et ecclesiae Neo-Cerquienses	327
[289] § Niewiescin et ecclesia Niewiescinen[is]	329
[290] § Oliva et ecclesiae Olivenses	330
[358] § Oxiva et ecclesia Oxiviensis	357
[367] § Osie et ecclesia Osiensis in Suetcensi decanatu	361
[370] § Pölplinum, monasterium et ecclesia Pölplinensis	361
[410] § Pogutkowy et ecclesia Pogutkovien[is]	377
[415] § Piaseczno et ecclesia Piasecznensis	379
[424] § Parchowo et ecclesia Parchoviensis	382
[430] § Pieniązkowy et ecclesia Pieniązkoviensis	383
[434] § Przywidz et capella Przywidzensis	385
[436] § Pinczyn et ecclesia Pinczynensis	385
§ Polaszki et ecclesia Polaszковиensis	389
§ Prangowo et ecclesia Prangoviensis	391
[456] § Pączewo et ecclesia Pączewiensis	392
[458] § Prechlewo et ecclesia Prechleviensis	392
[465] § Puckum et ecclesia Pucensis	394
[499] § Przysiersk in Suetcensi	406
[501] § Raykowy et ecclesia Raykovien[is]	406
[503] § Ramela et Reda	407
[506] § Reinfeld, villa Acatolica	408
[523] § Starogardia et ecclesia Starogardiensis	414
[532] § Sluchovia et ecclesia Sluchoviensis	417
[553] § Swiecie, ecclesia Suecensis et monasterium ibidem PP. Bernardinorum, vulgo vocatorum	427
[587] § Sartawice et ecclesia Sartavicensis	441
[596] § Sierock et ecclesia Sierocensis	444
[597] § Swiekotowo et ecclesia Swiekotoviensis	444

[599] § Sierakowice et ecclesia Sierakovicensis	445
[602] § Sliwice et ecclesia Sliwicensis	446
[603] § Solenczyn et ecclesia Solenczynensis	446
[611] § Stężyca et ecclesia Stężycensis	450
[616] § Swarzewo et ecclesia Swarzeviensis	452
[618] § Subkowy et ecclesia Subkoviensis	452
[622] § Skarszewia et ecclesia Skarszeviensis	454
§ Strzecz et ecclesia Strzeczensis	457
[636] § Tucholia et ecclesia Tucholiensis	458
§ Topolno et ecclesia Topolnensis	469
[672] § Thorunium et ecclesiae ac monasteria Thorunensia	471
Haec de Ecclesia B.V.M., sequitur jam ecclesia S. Nicolai	
Thorunii	493
[731] Ecclesia S. Jacobi Thorunii	494
Ecclesia et conventus Podgoriensis Ord[inis] Minorum	
S[ancti] Francisci Reformatorum ad Thorunium	501
[758] Supplementum ad partem 2dam Echus Sepulchralis	
continens ecclesias archidiaconatus Camenensis	506
Koczała, vide Flettenstein in parte 1ma	506
Konarzyny	506
Kosztowo	506
Kraienka	506
Krosztowo idem quod Kosztowo	507
Łobsenica	507
Makowarsk	508
Miasteczko	508
Morzewo	509
Mrocza	509
Nakło	509
Ogorzeliny	510
Ostrowite	510
[766] Lichnowy	510
Pruszcz	511
Raciąż	511
Nowa Cerkiew, v[ide] supra Neukirch	511
Radawnica	511
Runowo	512

Sadki	512
Sempelburgum	513
Sławianowo	513
Slesin	514
[772] Smiłowo	514
Sypniewo	514
[774] Index 2dae partis urbium, et pagorum hic specificatorum . . .	516
[777] Index 2dus epitaphiorum et inscriptionum in hac parte II content[orum]	518
Ilustracje	521

Przedmowa
O ks. Janie Gotfrydzie Borku – twórcy dzieła
Echo sepulchralis, jego tłumaczu ks. Mieczysławie
Józefczyku, a także o autorze opracowania
prof. Sławomirze Kościelaku

Autor prezentowanego tu dzieła, należącego do najcenniejszych źródeł – zabytków piśmiennictwa historycznego Prus Królewskich, ks. Jan Gotfryd Bork jeszcze za życia zasłużył na stworzenie swojego biogramu. Zawarty jest on w dziele *Ad historiam ecclesiasticam Pomeraniae apparatus pauper subsidia literaria poscens a viris bonis et doctis collectus ad interim a Georgio Schwengel Carthusiae priore 1749*¹. Napisany dla Jerzego Schwengla przez samego Borka, obejmuje okres do owego 1749 r. Wykorzystał go ks. Alfons Mańkowski (1870–1941), pisząc biogram *Jan Gotfryd Bork (ur. 1717) do Polskiego słownika biograficznego*². Dokładną datę śmierci 25 stycznia 1772 r., zaczerpniętą z akt parafii Borzyszkowy, dzięki ks. Kazimierzowi Raepkemu (1936–1997), proboszczowi borzyszkowskiemu, podał dopiero Stanisław Gierszewski (1929–1993), autor kolejnego biogramu opublikowanego w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* w 1992 r.³ To hasło słownikowe warto tu przytoczyć w całości jako obraz naszej wiedzy o życiu i dokonaniach ks. J.G. Borka, aktualnej aż do początków XXI w.:

Bork (Bork) Jan Gotfryd (1717–1772), ks. dziejopis i kolekcjoner. Ur. się w Szkotach koło Gdańska, z ojca Daniela. Brak danych o matce i rodzeństwie. Uczeń tamtejszego kolegium jezuickiego, ukończył studia teologiczne (uczelnia nie znana). W latach 1741–4 był wikarym w Kościerzynie, a w latach 1744–51 w Żukowie. Od 26 V 1751 aż do śmierci był proboszczem w Borzyszkowach, pow. człuchowski. Zebrawszy interesujące go informacje o wsiach i ludziach swej parafii napisał

---

¹ Oryginał zachowany w Archiwum Diecezji Pelplińskiej. Dzieło to opublikował ks. Brunon Czapla, zachowując w pełni oryginalny tytuł, na łamach „Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1912–1915, t. 16–19, gdzie biogram Borka znajduje się na s. 143–155.

² Zob. *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 2, red. W Konopczyński, Kraków 1936, s. 326.

³ Stanisław Gierszewski bazował głównie na PSB, podobnie jak Zbigniew Stromski, który zamieścił krótki biogram J.G. Borka w swoim opracowaniu *Pamięci godni. Chojnicki słownik biograficzny*, Bydgoszcz 1986, s. 19.

dzieło pt. *Liber status iurium ac proventuum tam fixarum quam accidentium Ecclesiae Parochialis Borzyszkoviensis Decanatus Schluchoviensis conscriptus*. Przetłumaczone na język pol. i uzupełnione wydał je drukiem K[onstanty] Kościński (*Parafia Borzyszkowska w powiecie człuchowskim w Prusach Zachodnich według zapisków ks. proboszcza Jana Borka. Przyczynki do etnografii Kaszub*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. XII: 1905 s. 385–427). Zagięły, nigdy nieopublikowane, jego dwie prace biograficzne, jak się przypuszcza, życiorysy bpów krakowskich. Nieznany jest los rękopisu pt. *Annus Joanneus* – zapisek biograficznych utrzymanych w konwencji kalendarza. Najczęściej wspomniany jest rps pt. *Echo sepulchralis sive epitaphia, inscriptiones ac monumenta varia Prussiae* (1765), przechowywany w Archiwum Diecezjalnym (sygn. V.8). To zdekompletowane ważne źródło do historii kościołów i kultury Prus Królewskich w XVIII w., zawiera nie tylko opis dziejów kościołów i parafii wraz z wykazami księży, ale też opisy obiektów świeckich, m.in. pałacu Jana Jerzego Przebendowskiego w Lezienku. B. był kolekcjonerem dzieł teologicznych, historycznych i prawniczych. Korespondujący z B. współczesny mu przeor kartuzów i dziejopis J. Schwengel napisał, iż jest to „...vir doctrina praestans litterarum studiis ad exemplum cleri totus deditus et circa curam animarum plurimus sollicitus ae vigil”. B. zm. 25 I 1772. Data śmierci według „*Jurium Proventuum*” w Borck (2). Arch. Par. w Borzyszkowach, inna niż w PSB II s. 326 (między 1769–1771)⁴.

W główce tegoż hasła, obok określeń ksiądz i dziejopis, figuruje kolejne – kolekcjoner. Bardziej odpowiednie byłoby określenie: bibliofil. Jego stosunkowo bogaty księgozbiór był przechowywany do drugiej połowy XX w. na wieży kościoła borzyszkowskiego, a następnie zdeponowany w 1978 r. przez ówczesnego proboszcza, także historyka, ks. Kazimierza Raepkego⁵ w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie. Zaprezentowałem ten zbiór nieco na kartach t. 3 rodzinnej serii „Borzyszkowy i Borzyszkowscy” w artykule *Jegomość Borzyszkowski – ks. Jan Gotfryd Bork – jego dzieła i biblioteka*⁶. Księgozbiór ten

⁴ *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 142–143. (Pewien udział we wzbogaceniu danych dotyczących życiorysu ks. Borka ma ks. Romuald Frydrychowicz (1850–1932), który korzystając z jego *Echo*, zaprezentował je w swoim najważniejszym dziele *Geschichte der Cistercienserabtei Pelplin und ihre Bau- und Kunstdenkmäler*, Düsseldorf 1905, s. XXI–XXIII).

⁵ Zob. J. Borzyszkowski, *Ks. Kazimierz Raepke (1936–1997) – koronowany król Kaszubów w Pelplinie, Stołem na Gochach w Borzyszkowach* [w:] *Borzyszkowy i Borzyszkowscy. Tuchomie. Studia i materiały do dziejów wsi i rodziny*, t. 6, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk–Lipusz 1999.

⁶ *O dziejach wsi i rodziny. Studia i materiały zebrane przez J. Borzyszkowskiego* [w:] *ibidem*, t. 3, Lipnica–Lipusz 1992, s. 91–102. Zob. też *Spis starodruków przechowywanych w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie przydatnych w badaniach nad polszczyzną regionalną Pomorza*, oprac. B. Breza, „Polszczyzna Regionalna Pomorza” 1994, t. 6, s. 147–151 (aneks). O bibliotece Borka wspomnieli już K. Kościński, a za nim Edward Chwalewik, pisząc: „Borzyszkowo, pow. człuchowski, na Pomorzu. Kościół parafialny przechowuje na wieży szafę z książkami starymi,

przed kilku laty przekazano z Wejherowa do Biblioteki Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szłagi w Pelplinie.

Na progu XXI w. ukazało się kolejne, do tej pory najpełniejsze opracowanie autorstwa Jacka Kowalkowskiego *Książdz Jan Gotfryd Bork (1717–1772) – nowe fakty z życia i twórczości*⁷, wzbogacające naszą wiedzę o życiu i twórczości ks. J.G. Borka, oparte m.in. na dwóch wcześniej nieznanach rękopiśmiennych życiorysach bohatera, odnalezionych przez ks. Anastazego Nadolnego i samego J. Kowalkowskiego oraz analizie Borkowego księgozbioru. Kolejne fakty, wyciągnięte głównie z różnych ksiąg metrykalnych, wzbogacające naszą wiedzę o życiu i rodzinie ks. Borka, zaprezentował Grzegorz Kloskowski w artykule *Jan Gotfryd Bork – nowe fakty do biogramu*⁸. Dotyczą one głównie rodziców i rodzeństwa ks. Jana.

Bazując na informacjach samego J.G. Borka i innych źródłach znanych dzięki ustaleniom przywołanych badaczy, zwłaszcza Grzegorza Kloskowskiego i Jacka Kowalkowskiego⁹, wiemy, że ks. J.G. Bork pochodził z mieszanej wyznaniowo rodziny rzemieślniczej, zamieszkującej na przedmieściach Gdańska. Jego rodzice – ewangelik (luteranin) Daniel, piwowar ze wsi Hoppenbruch (dziś Chmielniki, część gdańskiej Oruni) i katoliczka Anna Maria (Marianna) Zervergk – sakrament małżeństwa zawarli 2 września 1715 r. w kościele ewangelickim Sanct Salvator (Świętego Zbawiciela) w Petershagen (Zaroślak). Jan był ich drugim dzieckiem z licznego grona potomstwa, wśród rodzeństwa młodszy brat Marcin również został księdzem (zm. 1787 r. jako proboszcz w Nowej Cerkwi koło Chojnic). Znana jest data chrztu Jana – 14 listopada 1717 r., zapewne kilka dni po urodzeniu, w kościele w Petershagen, w aktach kościelnych odnotowano, że urodził się w pobliskim Szotlandzie (czyli w Starych Szkotach). Tam też w kościele św. Ignacego ojców jezuitów ochrzczona została jego młodsza siostra urodzona w 1721 r. Wtedy też rodzina przeniosła się do pobliskich Giemlic, gdzie przyszło na świat jego rodzeństwo, m.in. bracia Tomasz (ur. 1723 r.), wspomniany Marcin (ur. 1726 r.), którzy zostali ochrzczeni w tamtejszym kościele katolickim. Wcześ-

---

będącymi niegdyś, jak się zdaje, własnością miejscowego proboszcza z w. XVIII, ks. Jana Gotfryda Borka, i składającymi się z dzieł historycznych, prawniczych oraz głównie teologicznych. Są też i kaza-
nia rękopiśmienne ks. Wyczechowskiego, proboszcza z Konarzyn” (E. Chwalewik, *Zbiory polskie, archiwa, biblioteki, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w Ojczyźnie i na obczyźnie*, t. 1, Warszawa–Kraków 1926, s. 31 [reprint 1991]).

⁷ Opublikowany w „Studiach Pelplińskich” 2000, t. 30, s. 69–101.

⁸ Artykuł opublikowany w „Studiach Pelplińskich” 2010, t. 42, s. 147–159. Jest to wydanie specjalne dedykowane ks. prof. Anastazemu Nadolnemu.

⁹ Ich artykuły, zwłaszcza J. Kowalkowskiego (który jak dotąd najpełniej zaprezentował życie autora i dzieje publikowanego tu dzieła), sygnalizują w części dokumentacyjnej spore bogactwo źródeł i literatury, którego dalej tu nie przywołuję.

niej nastąpiła konwersja ojca na katolicyzm (spowodowana m.in. jego konfliktem z bratem), której dokonał u jezuitów w Starych Szkotach. Tam też Borkowie ponownie zamieszkali. Z kolei z czasem przenieśli się do Miłobądz, gdzie w 1738 r. zmarł ojciec.

Staraniem matki Jan 19 maja 1728 r. został uczniem kolegium jezuickiego w Starych Szkotach. Po jego ukończeniu dalsze studia teologiczne odbył we Fromborku i Włocławku, gdzie 18 czerwca 1741 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Mając wcześniejszą prowinę proboszcza kościelnyńskiego, został jego wikariuszem. W Kościerzynie 9 lipca 1741 r. odprawił swoje prymicje i pełnił służbę duszpasterską do 11 marca 1744 r. Wtedy to został przeniesiony na wikariusza, kapelana i kaznodzieję do klasztoru sióstr Norbertanek w Żukowie.

Dzięki źródłom, m.in. zakonnym, znane są jego działalność duszpasterska oraz współpraca z o. Jerzym Schwenglem (1697–1766). Schwengel, który w 1735 r. został przeorem kartuskim, dla Borka był wzorem i wspierał go w pracach historiograficznych¹⁰. Związany m.in. ze szlachecką rodziną Wolskich z Niestępowa Bork 10 maja 1751 r. otrzymał prezentę na probostwo w Borzyszkowach, patronatu tamtejszej szlachty – parafii należącej do archidiakonatu kamieńskiego, archidiecezji gnieźnieńskiej (tym samym opuścił diecezję kujawsko-pomorską ze stolicą we Włocławku)¹¹. W Borzyszkowach, stanowiących centrum tzw. polskiego kąta w powiecie człuchowskim, pogranicznym z Pomorzem Zachodnim, zamieszkał wraz z matką, która prowadziła mu gospodarstwo. Zmarła tam 2 września 1763 r. w wieku 73 lat i została pochowana na przykościelnym cmentarzu parafialnym. Jej następczynią na stanowisku gospodni była prawdopodobnie siostra Jana – Marianna, żona Ignacego Głoka z Kościerzyny¹².

Ksiądz Jan w sporządzonym 20 stycznia 1770 r., na dwa lata przed śmiercią, testamencie, przekazując majątek następcom na cele parafialne, wyraził życzenie

---

¹⁰ Uzupełniające się wzajemnie informacje znajdujemy w artykułach obu przywołanych autorów, tak w odniesieniu do Żukowa, jak i Borzyszków.

¹¹ Pamiętać wypada, że ks. J.G. Bork urodził się w archidiakonacie pomorskim przynależnym do diecezji włocławskiej, stąd jej nazwa – kujawsko-pomorska. W wyniku bulli *De salute animarum...* z 1821 r. archidiakoniat ten został przyłączony do diecezji chełmińskiej, a jej stolica przeniesiona do Pelplina. To samo stało się z archidiakonatem kamieńskim, stąd Borzyszkowy znalazły się w diecezji chełmińskiej, a od 1992 r. pozostają w diecezji pelplińskiej.

¹² Więcej informacji o rodzeństwie ks. Jana wydobyl z ksiąg metrykalnych G. Kloskowski, który stwierdził, że oboje jego rodziców w momencie ślubu byli ewangelikami, a przejście na wiarę katolicką matki mogło nastąpić przed chrztem córki Marii (17 sierpnia 1721 r.), ojca zaś – przed narodzinami syna Tomasza, ochrzczonego 16 grudnia 1723 r. Zob. G. Kloskowski, *Jan Gotfryd Bork – nowe fakty do biogramu*, „Studia Pelplińskie” 2010, t. 42, s. 154.

pochowania go nie w kościele, lecz na cmentarzu przed bramą kościelną¹³. Zmarł 25 stycznia 1772 r. i zapewne został pochowany zgodnie z ostatnią wolą.

Jego następcą na stanowisku proboszcza został dotychczasowy wikariusz i koadiutor ks. Szymon Jan Nepomucen Plutowski (1742–1802), zaprezentowany arcybiskupowi gnieźnieńskiemu przez Józefa Borzyszkowskiego w imieniu szlacheckich kolatorów parafii Borzyszkowy. Jemu zapewne zawdzięczamy to, że biblioteka ks. Borka nie została sprzedana, co zalecał jej twórca w testamencie¹⁴. Ponadto w Borzyszkowach wraz z księgozbiorem¹⁵ przez dziesięciolecia zachowało się w rękopisie dzieło ks. J.G. Borka dotyczące tej parafii, będące przedmiotem zainteresowania badaczy. Jako pierwszy jego opracowanie opublikował na początku XX w. wspomniany Konstanty Kościński (1858–1914), z zawodu sekretarz i tłumacz sądowy, z zamiłowania publicysta i historyk. Kościński nadał mu tytuł *Parafia borzyszkowska w powiecie człuchowskim w Prusach Zachodnich wedle zapisków ks. proboszcza Jana Gotfryda Borka. Przyczynki do etnografii Kaszub*¹⁶. Jacek Kowalkowski m.in. stwierdził: „W przedmowie w sposób dowolny skrócił i podał łaciński tekst tytułu rękopisu Borka, nie informując czytelników o tym zabiegu, a za nim takież używali później wszyscy piszący o Borku. Pełny tytuł tego rękopisu brzmi: *Liber status, iurium ac proventuum tam fixorum quam accidentium ecclesiae parochialis Borzyszkoviensis in Archidioecensi Gnesnensi, Archidiaconatu Camenensi, Decanatu Schluchoviensi, exhibens descriptionem et positionem mansorum, pratorum sive actu existentium, sive iure vindicandorum, decimarum, strenarum, ovorum Paschalium vulgo białych dni, schedulerum Paschalium, baptismi, copulationis matrimonialis, funerum aliorumque*

¹³ *Ibidem*, s. 157–159. Testament ks. Jana Gotfryda Borka w tłumaczeniu na język polski, autorstwa ks. Jerzego Karola Kalinowskiego.

¹⁴ Zob. też ks. K. Raepke, *Nasze lata dobiegają końca jak westchnienie (PS. 90). Impresje borzyszkowskie z perspektywy 25 lat pracy duszpasterskiej w parafii kościoła św. Marcina w Borzyszkowach w latach 1969–1994* [w:] *Borzyszkowy i Borzyszkowscy. Nad Wdzydzami. Materiały do dziejów wsi i rodziny*, zebrał i oprac. J. Borzyszkowski, Gdańsk–Lipusz 1996, s. 80–100. W artykule tym autor przywołuje swoich poprzedników. Z krótkich not biograficznych dotyczących księży Borka i Plutowskiego dowiadujemy się, że obaj byli tytułowani jako „Porochus Borzyszkoviensis, Brzeźniensis et Pietrzykoviensis”. Stwierdził też: „Jak wynika z zapisków ks. Szymona Plutowskiego z 1780 r., ks. Jan G. Borck zmarł w Borzyszkowach 25 stycznia 1772 r. Były dzwon św. Michała z 1772 r. mógł być upamiętnieniem pracy ks. Borcka w parafii borzyszkowskiej” (*ibidem*, s. 85–86).

¹⁵ Na początku XXI w. księgozbiór ten został przekazany z Wejherowa do Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Jacek Kowalkowski w swoim artykule podał, że w Wejherowie obejmował on 170 woluminów, zawierających około 340 tytułów współoprawnych.

¹⁶ Wyd. K. Kościński, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1905, t. 12, s. 385–427. Życiorys K. Kościńskiego (autorstwa Bożeny Osmólskiej-Piskorskiej), podobnie jak innych autorów wcześniej przywołanych opracowań, znajduje się w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, s. 474–475.

*accidentium et obligationum DD. Parochianorum, accuratam in omnibus specificationem. Conscriptum per R.D. Ioannem Godefridum Bork dictae ecclesiae indignum rectorem Anno Domini 1751 die 26 Maii institutum Cameni, die autem 27 Maii per Perillustrem ac Admodum Reverendum Dominum Iacobum Templiński canonicum ac surrogatum iudicem Camenensem, Decanum Schluchoviensem, parochum Przechlewiensem introductum*¹⁷. Rękopis ten dziś jest przechowywany w Archiwum Diecezji Pelplińskiej w Dziale akt parafialnych (Borzyszkowy). Na bazie publikacji Kościńskiego powstały kolejne opracowania popularyzujące dorobek Borka, prezentujące dzieje wsi i parafii Borzyszkowy oraz przynależnych do tej parafii innych miejscowości¹⁸.

Kościński znał również drugie dzieło Borka – rękopis *Echo sepulchralis*, znajdujący się wówczas w Pelplinie, wykorzystywany m.in. przez pelplińskich współpracowników *Słownika geograficznego ziem Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* – księży Jakuba Fankidejskiego (1844–1883) i Romualda Frydrychowicza (1850–1932)¹⁹. Jego zawartość i losy najdokładniej przedstawił dotąd J. Kowalkowski, zwracając uwagę na podobieństwo do dzieła J. Schwengla *Ad historiam ecclesiasticam...* Należy zaznaczyć, że niemal wszyscy zainteresowani dorobkiem i postacią ks. J.G. Borka, poczynając od Wojciecha Kętrzyńskiego (1838–1918) i ks. Stanisława Kujota (1845–1914), prezesa Towarzystwa Naukowego w Toruniu (z którym korespondował K. Kościński), a także inni dotąd piszący o ks. Borku postulowali wydanie tego najważniejszego jego dzieła.

Warto odnotować, że ponad 20 lat temu Krzysztof Maciej Kowalski w monografii *Księgozbiory parafialne Archidiaconatu pomorskiego w XVI–XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich* napisał: „Warto też wspomnieć o księdzu J. Borcku i jego dziele *Echo sepulchralis*, które zawiera wiele cennych

¹⁷ J. Kowalkowski, *Ksiądz Jan Gotfryd Bork...*, s. 69–70.

¹⁸ Zob. J. Gierszewski, *Rys historyczny parafii Borzyszkowskiej*, pierwotnie opublikowany w 1928 r. w odcinkach na łamach „Dziennika Pomorskiego” i „Ludu Pomorskiego”, wydawanego w Chojnicach. Ponownie w: *Borzyszkowy i Borzyszkowscy... a Gochy. O dziejach wsi i rodziny. Studia i materiały*, zebrał J. Borzyszkowski, t. 3, Lipnica–Lipusz 1993, s. 20–69. Tam też został zamieszczony tekst syna Józefa, prof. Stanisława Gierszewskiego *O opisie parafii Borzyszkowskiej i jego autorze* (s. 16–19). Zob. też artykuł Kazimierza Raepkego, *O Borzyszkowach – stolicy Kaszub na Gochach* [w:] *Borzyszkowy i Borzyszkowscy. O dziejach wsi i rodziny*, t. 1, Gdańsk–Lipusz 1991. (Bogate archiwalia parafii Borzyszkowy od kilkunastu lat niemal w komplecie znajdują się w Pelplinie. Zob. A. Nadolny, *Archiwum parafii św. Marcina w Borzyszkowach. Inwentarz*, „Studia Pelplińskie” 2011, t. 44, s. 383–410 – tam obszerna bibliografia dotycząca parafii).

¹⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880–1914 (J. Fankidejski wspierał się nim podczas pisania artykułów w t. 1–4, R. Frydrychowicz – od t. 5).

informacji o poszczególnych kościołach i duchownych Pomorza²⁰. Ksiądz Borcka można tu porównać śmiało do Szymona Starowolskiego, którego dzieło *Monumenta Sarmatarum* (Kraków 1655) uczyniło ojcem polskiej epigrafiki sakralnej²¹. W zakończeniu zapowiedział też rozpoczęcie prac nad książką pt. *Wyposażenie kościołów archidiakonatu pomorskiego (XVI–XVIII w.) w świetle wizytacji biskupich*²². Ponadto stwierdził: „Niezmierznie rzadko odnotowujemy informacje o twórczości intelektualnej duchowieństwa archidiakonatu pomorskiego (do tych nielicznych wyjątków można zaliczyć archidiakona pomorskiego J. Jugowskiego, proboszcza z Kłodawy, F.W. Ruthena oraz księdza J. Borcka, twórcy dzieła *Echo sepulchralis*)”²³.

***

Przed laty z okazji kolejnego zjazdu Borzyszkowskich w 1993 r. przed kościołem borzyszkowskim stanęła kapliczka Matki Bożej z wizerunkiem Gryfa, dzieło wybitnego kaszubskiego twórcy – ludowego rzeźbiarza, malarza i filozofa Józefa Chełmowskiego, zawierająca napis: „Pamięć belnëch ks. jegòmòsców Wòjka Kleknera +1751 – bũdownicégò kòscołów²⁴ ã Jana Borka +1772 – dzejopisòrza naji zemi. – Parafiò ã rôd Bòrzëszków 1993”²⁵.

²⁰ We wstawionym w tym miejscu przez K.M. Kowalskiego przypisie czytamy: „Dwa woluminy tego dzieła są przechowywane wśród zbiorów Archiwum Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie (ADCh G. 8–9). Zamierzeniem autora niniejszej pracy jest przygotowanie w przyszłości edycji źródłowej dzieła księdza Borcka. Opublikowanie tej pozycji archiwalnej o przebogatej zawartości źródłowej dostarczy badaczom wielu danych na temat istniejących, a zwłaszcza nie zachowanych źródeł epigraficznych Prus Królewskich. Dzięki analizie obiektów zaginionych będzie można lepiej rozpoznać problem dawnej kultury sepulkralnej na Pomorzu” (*Księgozbiory parafialne Archidiakonatu pomorskiego w XVI–XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993, s. 73–74).

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 76.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Ksiądz Wojciech Klekner, poprzednik ks. J.G. Borka w Borzyszkowach, w latach 1703–1751, przyczynił się do wybudowania w 1716 r. nowego kościoła w Brzeźnie Szlacheckim i drugiego w 1723 r. (po pożarze w 1721 r.) w samych Borzyszkowach. Obie drewniane świątynie wraz z oryginalnym wyposażeniem zachowane są do dziś. Zob.: T. Sadkowski, *Drewniana architektura sakralna na Pomorzu Gdańskim w XVIII–XX wieku*, Gdańsk 1997; *Trzy pomorskie kościoły drewniane w: Leśnie, Brzeźnie Szlacheckim i Borzyszkowach*, Gdynia 1981; *Ks. Wojciech Klekner – próba biografii [w:] Borzyszkowcy i Borzyszkowscy... a Gochy*, s. 86–90.

²⁵ Zob. J. Borzyszkowski, A. Kleina, *Boże Męki – krzyże i kapliczki przydrożne na Kaszubach*, Gdańsk–Pelplin 2004, s. 100. (Kapliczkę ufundowali sami Borzyszkowscy, a parafia (ks. K. Raepke) zapewniła stałą troskę o jej stan – konserwację. Niestety...). O jej twórcy – zob. poświęcone mu albumy: *Józef Chełmowski. Człowiek renesansu*, tekst T. Siemiński, red. Pracownicy Urzędu Miejskiego w Brusach, tłum. E. Szpręga, J. Swinarska, Brusy–Bytów 2002 oraz *Józef Chełmowski*, tekst T. Siemiński, fot. K. Rolbiecki, Bytów–Brusy 2008, a także J. Borzyszkowski, *Józef Chełmowski*

Współczesną administracyjną stolicą Gochów jest oddalona od Borzyszków o 3 km wieś Lipnica, siedziba władz gminy, obejmującej teren dawniejszej parafii borzyszkowskiej – jedynej na tym terenie do początków XX w. W jej granicach funkcjonuje dziś pięć samodzielnych parafii – obok borzyszkowskiej i brzeźnieńskiej – w Borowym Młynie, Zapceniu i Lipnicy. Mimo zmarginalizowania wsi Borzyszkowy na rzecz Lipnicy parafia borzyszkowska, m.in. dzięki pamięci o ks. J.G. Borku i ks. K. Raepke, nie straciła swego historycznego – stołecznego dla Gochów charakteru²⁶. Bez wątpienia ks. Bork jako zaangażowany i oddany parafii borzyszkowskiej duszpasterz był i pozostanie jej wybitnym dziejopisarzem, a zarazem jest jednym z najciekawszych historyków Prus Królewskich, obok od pokoleń powszechnie znanego o. Jerzego Schwengla, przeora kaszubskiego klasztoru Kartuzów zlokalizowanego w Raju Najświętszej Marii Panny.

***

Wzrastając w środowisku regionalistów kaszubsko-pomorskich, związanych nie tylko tradycją z pelplińską szkołą historyczną, od ponad pół wieku byłem świadomy o ponawianym postulatcie opracowania i wydania największego dzieła ks. Jana Gotfryda Borka i uczestniczyłem w poszukiwaniu wykonawcy tego zadania. (Wśród osób, które przed wielu laty próbowałem zachęcić do jego podjęcia, był także prof. Klemens Bruski). Jego najważniejszą częścią było przetłumaczenie oryginalnego, w głównej mierze łacińskiego, tekstu na język polski. Niestety łacina, kiedyś powszechnie znana wśród inteligencji, stała się bezcenną wiedzą opanowaną tylko przez nielicznych, w tym także duchownych. Po przeróżnych doświadczeniach przed kilku laty tłumaczenia Borkowego dzieła *Echo sepulchralis* podjął się ksiądz i historyk ks. dr Mieczysław Józefczyk z Elbląga.

Postać ks. infułata M. Józefczyka – od młodości wybitnego duszpasterza i społecznika, od dziesięcioleci także cenionego historyka – znana jest daleko poza Elblągiem, w którym jako kapłan (kiedyś diecezji warmińskiej) znalazł się w 1968 r. Jako elblążanin stał się w epoce PRL-u postacią opatrnościową w dziejach Kościoła i kształtującego się społeczeństwa obywatelskiego miasta. Szczególnie piękne karty duszpasterskiej i obywatelskiej działalności zapisał w okresie „Solidarności” i stanu wojennego oraz w początkach III RP i narodzin w 1992 r. diecezji elbląskiej. W ofiarowanej mu w 2007 r. *Księżde pamięci i wdzięczności* pierwszy akapit wstępu pt. *Wspomnienia*,

---

(1934–2013) – wybitny twórca ludowy, rzeźbiarz, malarz – na szkle i płótnie, konstruktor, kolekcjoner, pszczelarz i filozof, „Acta Cassubiana” 2013, t. 15, s. 433–439.

²⁶ Zob. M. Fryda, *Gochy. Szkice do portretu*, Lipnica 1999, oraz T. Cichosz, *Zarys dziejów Gochów*, Gdańsk 2003.

wdzięczność i radość spotkania głosi: „Po wielu latach służby i pracy duszpasterskiej w parafii św. Mikołaja w Elblągu, na emeryturę odszedł ks. infułat dr Mieczysław Józefczyk, długoletni proboszcz katedry św. Mikołaja w Elblągu, Honorowy Obywatel Miasta Elbląga, znamienity historyk i mecenas sztuki sakralnej”²⁷.

Nie bez znaczenia jest fakt, że osobowość ks. M. Józefczyka, urodzonego 15 maja 1928 r. w Woli Michowej w Bieszczadach, w rodzinie Jana i Marty z d. Kubera, została ukształtowana, podobnie jak ks. Borka, w świecie ludzi zróżnicowanych etnicznie, różnych religii i wielu kultur²⁸. Był synem legionisty pełniącego służbę policyjną w posterunkach nadgranicznych, został ochrzczony w cerkwi grecko-katolickiej w Komańczy. Okres okupacji niemieckiej przeżył w Generalnej Guberni – w Krakowie, Warszawie i Lasocinie na skraju Puszczy Kampinoskiej. Jako uczeń szkoły handlowej w Sochaczewie od 1943 r. był członkiem Armii Krajowej, a także uczestniczył w powstaniu warszawskim. Po wojnie zamieszkał w Olsztynie, gdzie działał w ZHP i uzyskał maturę w Państwowym Liceum dla Dorosłych. W tym czasie znalazł się pod nadzorem Urzędu Bezpieczeństwa. W 1946 r. jako kleryk diecezji warmińskiej został alumnem Seminarium Duchownego w Pelplinie, gdzie przesiąkł tradycją, także naukową, tego miejsca i kulturą ziemi kaszubsko-pomorskiej. Zaprzyjaźnił się tam m.in. z późniejszym profesorem, poetą, ks. Januszem Pasierbem (1929–1993) oraz równie wspaniałym duszpasterzem i historykiem, bliskim mu duchowo i naukowo, ks. Henrykiem Mrossem (1928–2000), autorem słowników biograficznych kapłanów diecezji chełmińskiej, który również korzystał z publikowanego tu dzieła ks. Borka²⁹.

²⁷ Zob. *Księga pamięci i wdzięczności*, red. ks. dr. S. Ewertowski, ks. dr. W. Zawadzki, Elbląg 2007, s. [5]. Księga ta stanowi dokument życia i twórczości adresata po 37 latach pracy w Elblągu w momencie przejścia na nadal bardzo twórczą, szczególnie pod względem naukowym, emeryturę w 2005 r. Poza wspomnieniami, okolicznościowymi homiliami i nie tylko jubileuszowymi tekstami, zawiera ona ciekawą dokumentację fotograficzną. Wśród tekstów m.in.: J. Borzyszkowski, *Ks. Mieczysław Józefczyk – jego miejsce w dziejach Elbląga i elbląskiej historiografii*; ks. J. Wiśniewski, *Dziejopis kościoła elbląskiego*; ks. R. Zapadka, *Ks. Prałat Mieczysław Józefczyk gorliwy kapłan i społecznik*; ks. P. Towarek, *Ksiądz Infułat Mieczysław Józefczyk – ksiądz niezłomny*; ks. S. Ewertowski, *Ksiądz, profesor i mecenas*. Te i inne podobne tytuły zawartych w księdze tekstów sygnalizują dokonania i rolę jej bohatera mocno wpisanego w dzieje Warmii i Pomorza. Jest on znany i wielce ceniony nie tylko w Elblągu, ale szczególnie w ośrodkach akademickich Olsztyna, Gdańska i Torunia, co dokumentuje również ta księga.

²⁸ W 2000 r. ukazała się pierwsza *Księga pamiątkowa jubileuszu księdza infułata Mieczysława Józefczyka* (red. J. Hochleitner, A. Kilanowski) jako wydanie specjalne „Zarządzanie i Edukacja” 2000, nr 2. Najnowsze opracowanie poświęcone tłumaczowi dzieła ks. Borka to: W. Zawadzki, *Śp. ks. infułat dr Mieczysław Józefczyk (1928–2019)* („Rocznik Elbląski” 2020, t. 30, s. 277–279). Obejmuje ono – obok biografii – bibliografię publikacji bohatera (60 pozycji) i 27 opracowań jemu poświęconych, a ponadto wykaz odznaczeń.

²⁹ Zob. *Pomorskie drogi ks. Janusza Pasierba*, red. B. Wiśniewski, Pelplin 1994 (tam m.in. wspomnienie ks. M. Józefczyka) oraz S. Decowski, *Przeszedł dobrze czyniąc. Ks. Henryk Mross (1928–2000)*,

Ksiądz Józefczyk 23 grudnia 1950 r. otrzymał w Płocku święcenia kapłańskie. Po rocznym wikariacie w Morażu został proboszczem na wschodnich krańcach diecezji warmińskiej w Dubeninkach, w 1958 r. – w Wieliczkach k. Olecka, a następnie w Węgorzewie (1963–1968), skąd trafił do Elbląga. Wszędzie pozostawił trwałe ślady swojej działalności i wdzięczną pamięć.

Nie miejsce tu na pełniejszą prezentację duszpasterskich i społecznych dokonań ks. M. Józefczyka. Należy podkreślić jego olbrzymie zasługi w kształtowaniu jak najlepszych relacji między grekokatolikami i łacińskimi katolikami, także w Elblągu, jak i między dawnymi i współczesnymi mieszkańcami miasta i regionu, tzn. na drodze niełatwego pojednania polsko-ukraińskiego i niemiecko-polskiego. Wyrazem uznania dla tej nie tylko duszpasterskiej działalności jest nadanie honorowego obywatelstwa Elbląga i honorowego członkostwa „Solidarności”. Nie do przecenienia są jego dokonania na rzecz odbudowy, renowacji i ochrony zabytków, związane nie tylko z pełnioną w latach 1992–2005 funkcją diecezjalnego konserwatora zabytków czy też wykładowcy konserwacji i historii sztuki sakralnej w seminarium elbląskim oraz w Misyjnym Seminarium Księży Werbistów w Pieniężnie.

Warto pamiętać, że ks. M. Józefczyk, będąc od 1968 r. proboszczem liczącej 70 tysięcy dusz parafii elbląskiej, jednocześnie studiował na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i w 1975 r. uzyskał stopień magistra, a w 1978 r. doktora teologii w zakresie socjologii. W latach 1986–1992 jako prałat honorowy był wikariuszem biskupa warmińskiego w Elblągu, a następnie wikariuszem generalnym diecezji elbląskiej oraz kanonikiem gremialnym i dziekanem Kapituły Katedralnej Elbląskiej (do 2005 r.). Od 1990 r. był archiprezbiterem elbląskim – infułatem.

Z czasem ważnym obszarem jego życiowej pasji stała się historia. Swoimi badaniami objął dzieje wyznaniowe Prus Królewskich oraz diecezji pomezjańskiej włączzonej w wyniku Reformacji do diecezji chełmińskiej, zajmował się zwłaszcza historią Elbląga aż po czasy współczesne. Jest m.in. współautorem dwóch tomów (IV i V) *Historii Elbląga*, obejmujących dzieje miasta w XX w. Jego samodzielne monografie obejmują całość dziejów religijnych Elbląga i Pomezanii, w tym tomy źródeł dotyczących XVII i XVIII w. wraz z tłumaczeniem ich z łaciny na język polski. Są to:

- *Średniowiecze Elbląga. Z problematyki społeczno-religijnej*, Elbląg 1996;
- *Elbląg i okolice 1937–1956. Chrześcijaństwo w tyglu dwu totalitaryzmów*, Elbląg 1998;
- *Elbląg 1772–1850. Kościoły chrześcijańskie na przełomie dwu epok*, Pelplin 2000;

Pelplin 2001. (Z dzieła ks. Borka korzystał też Tomasz Nowicki, autor *Słownika biograficznego rządców parafii archidiaconatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2003).

- *W połowie drogi*, Elbląg 2002;
- *Elbląskie duchowieństwo katolickie na tle dziejów miasta 1246–1945*, Elbląg 2005;
- *Elbląskie drogi 1968–1993*, Olsztyn 2006;
- *Z dziejów religijnych Pomezanii w XVII wieku*, t. 1: *Synteza dziejów*, Malbork 2012; t. 2: *Źródła do dziejów XVII-wiecznej Pomezanii*, Malbork 2013;
- *Z dziejów religijnych Pomezanii w XVIII wieku*, t. 1: *Synteza dziejów*, Malbork 2015; t. 2: *Źródła do dziejów XVIII-wiecznej Pomezanii*, Malbork 2015;
- *Kościół i społeczeństwo w Prusach Krzyżackich. Teksty źródłowe do dziejów chrześcijaństwa w Pomezanii i Pogezanii*, Elbląg 2017.

Warto zwrócić uwagę, że książki *W połowie drogi* i *Elbląskie drogi 1968–1993* to unikatowe w środowisku duchownych, można rzec, historiograficzne wspomnienia autora. Z kolei trzy ostatnie z przywołanych, pomnikowe już dzieła, są dokumentem nie tylko wybitnego warsztatu historiograficznego autora, ale też wysmienitym świadectwem jego znajomości łaciny z epoki ks. J.G. Borka. Książki Borka, jak wiemy, oprócz dominującej łaciny, najczęściej w swoich pismach posługiwał się językiem niemieckim przy dominacji polskiego w posłudze duszpasterskiej. (Pod względem znajomości nowożytnej łaciny ks. dra M. Józefczyka można postawić obok równie twórczego na polu naukowym i tłumaczeń dawnych dzieł historycznych, profesora i mistrza, ks. bpa Juliana Wojtkowskiego z Olsztyna). Niemczyzna od czasów wojny nie była obca też ks. M. Józefczykowi, który jest autorem wielu opracowań w tymże języku oraz tłumaczenia wspomnień swego ostatniego niemieckiego poprzednika w Elblągu. Chodzi o wydane przez Instytut Kaszubski wspomnienia ks. Paulusa Herrmanna, *Relacja o czasach polskich i rosyjskich w Elblągu od stycznia 1945 do maja 1946 roku* (Gdańsk–Elbląg 2009)³⁰.

Można powiedzieć, że po więcej niż dwóch wiekach od śmierci ks. J.G. Borka uśmiechnęło się doń i do nas szczęście. Znalazł się wśród duchownych wspaniały kontynuator historiograficznych badań ks. Borka i tłumacz jego najważniejszego dzieła *Echo sepulchralis*, o którego opracowanie i wydanie upominano się od początków XX w. Z myślą o wydaniu go w wersji oryginalnej przepisał je w 1901 r. ks. Paweł Czaplewski (1877–1963), uczeń ks. St. Kujota i ks. R. Frydrychowicza, równie jak oni wybitny historyk, znawca m.in. dorobku historiograficznego ks. Jerzego Schwengla, autor monografii *Kartuzja Kaszubska*, która ukazała się

³⁰ Niestety ks. M. Józefczyk nie doczekał się publikacji swego ostatniego dzieła – edycji *Echa z grobów* ks. J.G. Borka. Zmarł bowiem 25 grudnia 2019 r. Został pochowany na cmentarzu elbląskim Agrykola. Zob. J. Borzyszkowski, *Ks. infułat dr Mieczysław Józefczyk (1928–2019) – niezwykley duszpasterz i społecznik, proboszcz i budowniczy, historyk i współtwórca elbląskiego środowiska naukowego, patron „Solidarności”, wikariusz generalny diecezji elbląskiej*, „Acta Cassubiana” 2020, t. 22, s. 476–482.

dopiero po jego śmierci. Kopię jego odpisu dzieła Borka oraz oryginału użyczył w postaci elektronicznej Instytutowi Kaszubskiemu wspaniały kustosz archiwalnych i bibliotecznych skarbów Pelplina ks. prof. Anastazy Nadolny, któremu w tym miejscu raz jeszcze serdecznie dziękuję.

W kontekście dorobku księży Borka i Józefczyka trzeba także wskazać postać i twórczość autora niezmiernie żmudnego i cennego opracowania naukowego publikowanego tu źródła. W swoim dorobku naukowym dr hab., prof. UG Sławomir Kościelak (ur. 1962 r.) ma m.in. cztery ważne dzieła. Są to monografie: *Jezuici w Gdańsku od drugiej połowy XVI do końca XVIII wieku* (Gdańsk–Kraków 2003); *Skład osobowy Kolegium Gdańskiego oo. Jezuitów (XVI–XVIII w.)* (Gdańsk 2005); *Katolicy w protestanckim Gdańsku od drugiej połowy XVI do końca XVIII w.* (Gdańsk 2012) oraz artykuł *Dzieje wyznaniowe Prus Królewskich w XVI–XVIII w.* ([w:] *Prusy Królewskie. Społeczeństwo – kultura – gospodarka 1454–1772*, red. E. Kizik, Gdańsk 2012). Wśród tych i innych jego publikacji szczególne miejsce zajmuje studium poświęcone obrazowi Kościoła na Pomorzu na podstawie dzieła ks. J. Borka, zamieszczone w pokonferencyjnej książce przygotowanej z okazji kolejnego jubileuszu Chrztu Polski, która ukazała się w Gdańsku w 2016 r. Chodzi o artykuł pt. *Stan wiary i Kościoła na Pomorzu w świetle dzieła Echo sepulcharis Jana Gotfryda Borka* (zob. *1050 rocznica Chrztu Polski*, red. K. Lewalski, Gdańsk 2016).

Cieszę się ogromnie z owoców olbrzymiego trudu translacyjnego ks. dra M. Józefczyka. Chciałbym także wyrazić ogromną wdzięczność za dedykowanie owoców swojej pracy niżej podpisanemu z okazji przypadającego w 2016 r. jubileuszu 70-lecia urodzin. Jednocześnie kłaniam się kol. prof. Sławomirowi Kościelakowi i dziękuję za opracowanie i komentarz historiograficzny oraz recenzentom wydawniczym całości prof. dr hab. Jerzemu Dygdale oraz dr. hab., emer. prof. UG Klemensowi Bruskiemu. Dziękuję za cenne uwagi dr. Jackowi Kowalkowskiemu z Poznania, zawarte we wnikliwej analizie pierwszej części dzieła.

Chciałbym również wspomnieć o inicjatywie Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, która podjęła się przed laty trudu wydania dzieła ks. J.G. Borka, mającego stanowić tom 1 serii źródłowej, przygotowywanej w ramach działalności Komisji Kaszubskiej Stacji PAU w Gdańsku (związanej na co dzień z Instytutem Kaszubskim, obchodzącym swoje 20-lecie w AD 2016 – Roku Profesora Gerarda Labudy, prezesa odrodzonej w 1989 r. PAU i współzałożyciela Instytutu Kaszubskiego). Niestety problemy finansowe Akademii spowodowały, że ten wspaniały projekt nie został zrealizowany. Szczęśliwie o jego pomyślny finał zadbał Dziekan Wydziału Historycznego UG prof. Wiesław Długokęcki. Dzięki niemu dzieło to ukazuje się pod egidą Wydawnictwa UG i w kooperacji z Stacją

PAU w Gdańsku. Przed nami promocja tego dzieła i przypomnienie Kaszubom i Polsce postaci jego twórcy oraz tych, którzy o jego zaistnieniu swoim olbrzymim wkładem zdecydowali – ks. M. Józefczyka i S. Kościelaka.

Gdańsk, 14.02.2019 r. i 29.12.2020 r.

Józef Borzyszkowski